

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

Discurs del president de la Generalitat Lluís Companys a la plaça de toros Monumental de Barcelona. L'acte correspon a la cloenda de la setmana de la solidaritat de Catalunya amb Madrid.

Recepció oferta per la Generalitat de Catalunya, el 9 d'agost de 1933 en honor a l'esquadra espanyola, a l'Hotel Terramar de Sitges. S'hi veu, entre d'altres, a Francesc Macià; Jaume Aiguader, alcalde de Barcelona; Francesc Xavier Casals, conseller de Treball i Obres Públiques; Carles Pi i Sunyer, conseller de Finances; Lluís Companys, ministre de Marina, i Joan Casanovas.

La creació del símbol

La figura de Lluís Companys es va convertir en un símbol de lluita per als catalans que es trobaven a l'exili. La mort del president va provocar un seguit de conferències, articles i homenatges com una forma més de fer acte de presència contra el franquisme.

Quan la notícia de la mort de Companys va arribar als exiliats, que tot just començaven a pair un dur canvi (imaginem: treball, fills, dona, família, amics, esperances professionals, il·lusió per la pàtria, tot enlaire...), hagueren de tornar a experimentar una altra vegada el dolor de la guerra (bombardejis, morts, privacions...) i el record va ser de bell nou el patiment.

Companys va ser enormement criticat com a imatge i representació dels conflictes. Era l'estendard de la derrota, del desastre. Si hi afegim la seva intensa dedicació —ni fugí ni s'amagà—, i, molt especialment, la seva paraula fàcil, sense caure en la demagògia, ans intentant representar l'essència tot i la fam i el dolor, podem adonar-nos del simbolisme de crítica i de descrèdit que tingué durant l'hivern del

1938, quan ningú no donava un ral pel futur de Catalunya i la consciència del futur passava per Franco. Aquell "resistir" que cridava Companys per la ràdio, amb els *tabores moros* al Llobregat, semblava la "Setmana de l'ou" o el "Feu tancs" que tantes rialles provocaven entre els catalans, sarcàstics de mena, i que contribuïren a difuminar la imatge del líder que es transformava en la imatge del fracàs. El català

del carrer, sorrut i mofeta per realista; sentimental i esperançat, per idealista, aspirava a un final de la guerra, gairebé com fos, després de tants i tants mesos. S'adonava que tot s'acabava i que el seu president no oferia cap solució màgica –pau per separat, aliança amb l'Europa democràtica...– atès que Catalunya havia vençut la revolta militar però el desenvolupament de la guerra fou nefast per a ella. Els qui s'exiliaren, eren el vèrtex del compromís polític i potser els més crítics amb Companys, però tanmateix es produí un canvi substancial quan es van adonar que podria fugir a Mèxic i no ho féu pel seu fill, perdut a França. El president fou salvatge mort. El franquisme només tingué la delicadesa d'afusellar-lo en lloc de donar-li garrot com va fer amb altres demòcrates per a major escarni.

La imatge de Companys experimentà una notable variació. Basta mirar la premsa de l'exili dels anys quaranta, tota, la de Mèxic, Xile o França, per a contemplar com el dolor torna a penetrar en el fons més íntim dels allunyats forçats i aleshores aquell conjur col·lectiu que reclamava Rovira i Virgili en trepitjar la ratlla amb els ulls plorosos es congruïa i va cristal·litzar: el dia 15 d'octubre, com l'11 de setembre, seria, a partir de 1940, dia de dol i alhora de resistència, de lluita per les llibertats de Catalunya. En només cinc anys *La Humanitat* inclou en lletres gairebé del mateix cos que la capçalera: "Fundador: Lluís Companys" i ocupant la portada, en filet de requadre honorífic, un títol contundent: "15 d'octubre del 1940" i a sota "Lluís Companys, símbol de la Catalunya eterna". Era una revista de lluita, clandestina i amb un peu clar: "Òrgan d'Esquerra Republicana de Catalunya. Editat per la Delegació del Directori a Catalunya". Una frase en destaquem: "Perquè Lluís Companys, el Símbol, és més fort avui que en les seves hores d'actuació a Catalunya o en les de l'èxode per terres de França."

Francesc Macià visita el 17 de juliol de 1932 el Centre Republicà Català del districte V de Barcelona. L'acompanyen Lluís Companys i Josep Tarradellas, conseller de Governació.

El president Companys passa revista a Barcelona a les forces d'ordre públic. Amb ell es troben el conseller Antoni Maria Sbert i el coronel Ricardo Burillo.

Companys rep un grup de directius de la Cobla de Barcelona, que, després de realitzar un viatge de propaganda per Europa, lliura un banderí al president. El cap del Comissionat de Propaganda acompanya els protagonistes de l'acte.

Companys, el mite

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

Dalt, a l'esquerra, acte de presentació de la mascota de la revolució "El més petit de tots", editada pel Comissionat de Propaganda de la Generalitat. El seu cap, Jaume Miravittles lliura un exemplar al president Companys.

Dalt, a la dreta, al Pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat, Companys saluda els membres de l'associació nord-americana Amics de la Democràcia Espanyola, que van anar a lliurar quatre ambulàncies destinades al front.

Cinc anys després, a la xilena *Germanor* de Santiago de Xile, Pelai Sala amplia: "Han passat deu anys; i la ferida encara és oberta al pit de tots els catalans. Des de la seva mort, Companys ha passat de figura cabdal de la Catalunya organitzada democràticament, a símbol i bandera de la cohort de patriotes que no s'avenen a consentir que Catalunya sigui sotmesa i vilipendiada, i que s'han conjurat a no defallir fins a veure-la lliure." Cinc anys després, el 22 d'octubre de 1960, a París tingué lloc un altre homenatge, també al casal dels catalans. Els abrandats parlaments de Joan Xuriguera i J. Massot van recordar també altres màrtirs com Carrasco, Rahola o Peiró.

El president criticat va assumir amb el temps una victòria popular. La portada de la revista *Catalunya*, del mateix 1940, era ben explícita: una dona, representació sempre simbòlica de la pàtria, una desconsolada dona agenollada plorant, mans al cap d'incomprensió i dolor, en una làpida mortuòria amb les quatre barres i un bri de lloret; a la resta de la portada, el silenci, el buit. Una dona, com la joveneta que ara vol esdevenir el símbol de la renovada república gal·la o la venerable matrona de la república espanyola. Companys es fonia amb Catalunya.

No calia dir res més. La cerimònia que organitzaren els cata-

lans a Buenos Aires mostrava durament la voluntat de ser i el dolor davant la mort del president. Bascos i gallecs els feren costat, mentre el funeral cívic de l'exili enlairava més l'home, —del polític criticat a la dimensió de mite—. Arreu del món hispà, on s'abocà l'exili català, hi hagué conferències d'homenatge, des de Josep M. Espanya a Josep Carner. Escultures de record, actes públics de vindicació. L'exili es va lliurar a Companys. Era una forma més de fer acte de presència contra el franquisme i d'alçar el crit enmig d'una onada totalitària que semblava engolir-se el

món, on després d'arrancar Gernika s'arranava Varsòvia i aquesta era la llei del feixisme.

No hi feien res, per tant, els diversos errors que Companys tingué, les decisions discutides, la història personal un xic avançada per a l'època —es casà dues vegades, i cal dir que la segona esposa va tenir cura del fill malalt de la primera—. Tanmateix hi havia vergonya nacional de la manca aclaparadora de recursos, la pobresa material i la misèria econòmica a què s'enfrontaren molts catalans en els primers temps de l'exili.

La grandesa ambiental en l'esperit només podia donar-se en les

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

Acte de presentació del Comissionat de Guerra de l'Exèrcit de l'Est. Presidit pel comissari general de l'Exèrcit de la República, Julio Álvarez del Vayo, i pel president de la Generalitat, Lluís Companys.

circumstàncies excepcionals dels anys quaranta amb resistents que intentaven de canviar el curs de la història dels totalitarismes triomfants. A Perpinyà, per exemple, Valls de Gomis, amb la cadena d'evasió "Lluís Brun" –batejada així en honor al president desaparegut– s'arriscava per la via andorrana. Nasqué una èpica de lluita que, a diferència de la francesa contra els nazis, no s'ha volgut ni conèixer ni avaluar a fons. Uns pocs llibres acadèmics o divulgatius, però cap recerca col·lectiva i ambiciosa. Cap gran mostra pública, cap gran sèrie o fris creatiu. Explicar la història de l'exili català sembla tan trist com el mateix exili.

Tornem a l'època. Si a l'exterior hom féu actes i revistes, a l'interior aparegueren ben aviat fulls volants i els primers pamflets clandestins (marxistes del POUM, republicans d'ERC, nacionalistes d'Estat Català i aviat del Front i tota una corrua de grups començant pels socialistes) amb la simpatia del món intel·lectual. Companys ultrapassava així la crítica per saltar a la dimensió èpica que aviat glossaren els poemes de Neruda a Joan Oliver passant per Bartra o per la mateixa vídua, amb una relació immensa que ha donat tres antologies al mercat. Companys representava el compromís i era el símbol recreat per la lluita.

Una de les diverses biografies de Companys, aquesta a cura del periodista Josep M. Lladó, esmenta unes referències a diversos estadistes i pensadors que glossaren l'execució de Companys. Imaginem que el text és fiable atès que de Lladó ens en fiem al marge d'algun lapsus com esmentar –com també férem nosaltres mateixos o Crusellas o Solé i Sabaté–, el nom d'Urraca Pastor en lloc d'Urraca Rendueles –i no voldríem que a qui li agrada mòrbidament la polèmica tornés ara a gaudir-ne–. Albert Camus, doncs, va escriure arran la deportació de Companys: "Amb un petit grup de francesos, tinc encara la impressió de no sentir-me orgullós del meu país. Que jo sàpiga,

Dalt, míting de Companys a la plaça de toros Monumental de Barcelona. Aurorita Arnaiz, del Comitè Nacional de les Joventuts Socialistes Unificades, amb el president de la Generalitat. A sota, Lluís Companys en una recepció.

França no ha lliurat mai opositors soviètics al govern de l'URSS. Però tot arribarà." Afegia: "Cal dir que hem estat nosaltres els qui hem afusellat Companys, i que som responsables de tot el que va seguir. Cal declarar la nostra humiliació i l'única manera de reparar el mal és la de mantenir el record d'una Espanya que ha estat lliure i que nosaltres, els francesos, hem traït."

Segurament Lluís Companys i Jover, l'advocat dels oprimits, dels rabassaires i dels camperols... avui alçaria la seva veu contra la deportació política que practica el govern democràtic espanyol en casos com ara el lliurament d'un activista kurd a Turquia, un país en què la tortura és habitual, com ha denunciat reite-

radament Amnistia Internacional. Lluís Companys, com han fet diversos partits democràtics amb sensibilitat humanista, protestaria contra la condemna a mort d'un home lliure, com varen fer ahir els turcs amb els armenis i fan avui amb els kurds.

Tanquem aquesta nota amb un toc punyent. Companys mai no va passar de puntetes per la vida. El PP avui s'oposa a Companys, segurament perquè els retrauria que portin a la tortura i a la mort innocents kurds culpables només de voler viure. Aquest és el Companys que encara fa nosa i el que avui no es pot recordar en abstracte, sinó amb voluntat de present de llibertat.

Josep M. Figueres